

Etika a ekonomie

JITKA MELZCHOVÁ
NF VŠE

Obsah prezentace

1. Vymezení pojmu etika
2. Důvody hodnotových soudů v ekonomii
3. Amartya Sen a jeho pojetí etické ekonomie
4. Amitai Etzioni: paradigma JÁ a MY
5. Může být ekonom hodnotově neurální?
6. Největší problém: racionalita
7. Závěr

Co je etika?

- Vědní disciplína → věda o mravnosti
- Teorie
- Nejobecnější kategorie: dobro × zlo
- Normativní disciplína
 - Kde je hodnota, tam musí být norma → odkud je norma?
- Morálka:
 - Systém mravních pravidel
 - Praxe
 - Různé druhy
 - Vztah mezi tím, co jest a tím, co má být

Problém hodnotové neutrality

- Požadavek na univerzálnost vědy vylučuje z vědy hodnotové soudy
- Proč je ekonomie k hodnotovým soudům „náchylnější“ než přírodní vědy?
 - Hausman (1994)
 - ✦ Ekonomické otázky mají charakter politických otázek a týkají se velkého množství lidí
 - ✦ Předpokladem ekonomie je racionalita, rozhodování lidí se děje v rámci určitých norem
- Ekonomie blahobytu
 - ✦ Existují hodnotově neutrální závěry o blahobytu jednotlivců?

Robbins × Sen, Etzioni

- *„Je logicky nemožné spojit ekonomii a etiku jinak, než je prostě postavit vedle sebe.“ (Robbins, 1945, s. 149–150)*
- *„Troufám si tvrdit, že propast, která se mezi ekonomii a etikou otevřela, moderní ekonomii podstatně ochuzuje.“ (Sen, 2002 [1987], s. 18)*
- *„Většina [lidských] voleb obsahuje malé nebo vůbec žádné zpracování informací, ale že jsou většinou, anebo výlučně založeny na afektivním přístupu a normativních závazcích.“ (Etzioni, 1995 [1988], s. 86)*

Amartya Sen (2002): předmět ekonomie

- **Zabývá se skutečnými lidmi**
 - Ti si pokládají otázku „Jak by měl člověk žít?“
= ústřední motiv etiky
 - Vědomě „neetická“ povaha moderní ekonomie
- **Čerpá ze dvou zdrojů:**
 - Z etiky
 - Z „inženýrství“
 - ✦ Ani jeden z přístupů není dokonalý → rovnováha
- **Předpoklad moderní ekonomie: racionální chování**
 - vnitřní konzistence volby - člověk může neustále dělat přesný opak toho, co by mu pomohlo dosáhnout cíle
 - maximalizace vlastního zájmu

Sen: Co je špatně?

- Úspěch jedince nelze posuzovat pouze na základě jeho blahobytu
 - Může sledovat i cíle, které s jeho blahobytem nesouvisí
- Užitek jako jediný zdroj hodnoty (*welfarismus*) spočívá ve ztotožnění užitku s blahobytem
 - Blahobyt není jediným, čemu je připisována hodnota
- Je-li skutečné chování jednotlivců dotčeno etickými úvahami, musí být ekonomie blahobytu také relevantní pro prediktivní ekonomii

Amitai Etzioni (1995): pojetí neoklasické ekonomie

1. Utilitární, racionalistická a individualistická
2. Ignoruje morální rozměr lidského rozhodování → nelze říci, které uspořádání preferencí je horší či lepší
3. Individua jsou oddělena od společenství a sdílených hodnot a jsou výlučně zaujata svým vlastním zájmem
4. Volí nejvhodnější prostředky k dosažení svých cílů
5. Postrádají afekty

Etzioni: paradigma JÁ a MY

- Jedinci nesledují jen požitek, ale i morálku
- Volí hlavně prostředky na základě svých hodnot a emocí, nikoli cíle
- Individuální rozhodování se děje v rámci pravidel společenství (morální normy) → sociální společenství jako rozhodující jednotka
- Neoklasické paradigma je součástí p. JÁ a MY, které ho vsazuje do kontextu
- Individua jsou přitahována společenstvím, mají pocit sdílené identity
 - Izolovaní jedinci jsou zpravidla duševně nestabilní, mentálně nemocní (Srole, 1975), žádní racionální maximalizátoři

Etzioni: iracionální reální jedinci

- „... lidé zpravidla nečiní racionální rozhodnutí. Čistí si sice zuby, ale nepoužívají bezpečnostní pásy, ... nakupují draho nevhodné životní pojistky...“ (Etzioni 1995, s. 7)

Problém:

- Kdo jiný může vědět, jaké cíle mají tito iracionální jedinci, než oni sami? Je možné je tedy vůbec označit za iracionální?

Etzioni: příklady

- **Dieta: 3x po sobě jedinec sní moučník, čtvrtý den vynechá celý oběd**
 - Vysvětlení neoklasickou ekonomii: 3 dny cena moučníků klesá, čtvrtý den je vysoká
 - Etzioni: nahromadění neviditelného provinění, které je vyrovnáno odmítnutím celého oběda
- **Pokles spotřeby alkoholu v USA 1981 – 1986**
 - Nárůst nákladů, daní, růst průměrného věku alkoholiků
 - Změna preferencí: výsledek působení abstinentních hnutí a hnutí propagujících zdravý životní styl → ovlivnění ceny

Hodnotová neutralita ekonomů?

- Předmět zkoumání – každý vědec si volí svoji oblast výzkumu – podle svých hodnot
- Závěry jsou závislé na metodě, kterou sám zvolil, sám určuje, co je pravdivou odpovědí – vliv hodnot
- Problematictější u nematematické ekonomie
- Blahobyt jedinců nemůže být předmětem ekonomie

Co s racionalitou?

- Vyloučit ji... podle Misesse
 - Lidské jednání je nutně racionálním jednáním racionální
 - „racionální jednání“ je pleonasmus (jedinečný unikát)
 - Výrazy racionální a iracionální jsou nesmyslné → protože hodnotí
 - *„Konečným cílem jednání je vždy uspokojení nějakých přání jednajícího člověka. Jelikož nikdo není v postavení, aby mohl nahradit hodnotové soudy jednajícího člověka svými vlastními soudy, je marné se o cílech a rozhodnutích ostatních lidí vyjadřovat.“* (Mises, 2006 [1949], s. 18)

Závěr

- Jaké prostředky jsou vhodné ke splnění cílů, ví pouze jedinec sám – jen on může říci, zda je jeho jednání racionální, či iracionální
- Co je vlastní zájem individua nemůže taktéž pozorovatel nikdy říci → může pouze říci, že jednání individua je řízeno jeho vlastním zájmem
- Vlastní zájem nutně neznamená maximalizaci příjmů

Zdroje

- ETZIONI, A. 1995. *Morální dimenze ekonomiky*. Praha: Victoria Publishing.
- HAUSMAN, D. M., McPherson, M. 1994. Economics, rationality, and ethics, in Hausman (ed.) *The Philosophy of Economics*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 252-277.
- MISES, von L. 2006. *Lidské jednání*. Praha: Liberální institut.
- ROBBINS, L. 1945. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London: MacMillan and Co.
- SEN, A. 2002. *Etika a ekonomie*. Praha: Vyšehrad.